

STRANÍCKOSŤ FILOZOFIE — ZÁKLADNÝ A TRVALÝ PREDPOKLAD JEJ REVOLUČNEJ FUNKCIE

VLADIMÍR CIRBES, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

Významné historické dokumenty nie sú len dobovou záležitosťou s ohraničeným časom a sférou platnosti; ako produkt analyzovanej a zovšeobecnenej skúsenosti stávajú sa zákonite organickou zložkou ideovej platformy príslušného hnutia a v jeho historickej kontinuite uplatňujú vždy aktuálne svoj regulujúci i inšpirujúci vplyv.

To v plnej miere platí pre dokument *Poučenie z krízového vývoja v strane a spoločnosti po XIII. zjazde KSČ*, ktorý pred 15 rokmi na svojom zasadaní v decembri 1970 schválil Ústredný výbor Komunistickej strany Československa a neskôr potvrdil XIV. zjazd KSČ.

Historický význam dokumentu je nielen v tom, že podal marxisticko-leninskú *analýzu príčin* krízového vývoja našej spoločnosti v rokoch 1968—1969, ale predovšetkým v tom, že ukázal *východisko* z krízovej situácie, a aktuálne chápané najmä v tom, že sformuloval ideovo-teoretické závery, ktoré vo svojej podstate tvoria sústavu základných ideových a teoretických princípov, od ktorých nemôže a nesmie revolučná strana robotníckej triedy ustúpiť.

Dokument zohral a zohráva významnú úlohu v zápase o presadzovanie a tvorivé rozvíjanie marxisticko-leninských princípov v spoločenských vedách.

Išlo v podstate o zložitý *dvojediný proces*; najprv a predovšetkým zásadne sa vyrovnáť s dôsledkami revizionistickej deštrukcie, ktorá, ako konštatovalo *Poučenie*, vyústila po januári 1968 „... do prekrucovania, popierania a neskôr i do príkreho odmietania základných princípov marxisticko-leninského svetonázoru vo filozofii, v sociológii, v histórii, v ekonómii, v oblasti štátu a práva a výstavby strany i v kultúre a umení, kde všade dochádzalo k priamej kapitulácii pred buržoáznou ideológiou“. Súčasne však bolo nevyhnutné čeliť recidívam dogmatického prí-

stupu k marxistickému teoretickému chápaniu a objasňovaniu zákonitostí socialistickej revolučnej premeny spoločnosti.

Pre vnútorný prerod spoločenských vied, ktorý sa od začiatku sedemdesiatych rokov postupne rozvinul a nadobudol výrazné črty, najmä po prijatí dokumentu Predsedníctva ÚV KSČ *Vývoj, súčasný stav a úlohy spoločenských vied v ČSSR* [máj 1974], malo a trvale má hlboký zmysel upozornenie, že „strana nesmie podľahnúť prakticismu, oslabiť ideologickú prácu, znížiť ju na čiru propagandu politiky, na abstraktné vysvetľovanie marxisticko-leninských poučiek“. Poučenie podčiarklo, že ideologická práca strany vždy bola, je a musí byť „neoddeliteľnou súčasťou politického boja strany a robotníckej triedy“. Z toho totiž jednoznačne plynie, že spoločenské vedy ako organická súčasť ideologického frontu môžu napomáhať strane v jej historickom revolučnom zápase jedine vtedy, ak budú ako *kvalifikované teoretické zázemie* efektívne riešiť *klúčové problémy* výstavby socializmu. Etapa výstavby socializmu túto požiadavku posúva do ešte *náročnejšej* polohy; a to nielen vtedy, ak ide o hĺbku teoretického poznania, ale aj vtedy, ak ide o štruktúru vzťahov a interakciu vied s revolučnou praxou.

Týmto *vnútorným prerodom* musel prejsť, ako je známe, aj náš filozofický front a prechádza ním, pravda, na vyššej úrovni a v nových podmienkach aj dnes.

Revizionistická deštrukcia v oblasti filozofie mala dve základné východiskové pozície; pozíciu existencializmu, z ktorej sa vnášali do marxistickej filozofie idey abstraktnej humanistickej antropológie, chápacej človeka mimo konkrétne historické formy triedneho boja a pozíciu novopozitivismu, v rámci ktorej sa propagovalo pseudovedecké chápanie sveta, v ktorom je človek podrobený prírodným silám a spoločenským inštitúciám. Tieto platformy boli zdrojom anarchistických teórií absolútnej slobody, koncepcií elity a podobne a značne ovplyvňovali celú oblasť vedy, kultúry a umenia.

Bolo preto celkom prirodzené a logické, že principiálna kritika vyššie uvedených revizionistických platforiem tvorila nevyhnutnú a závažnú súčasť v zápase za konsolidáciu nášho filozofického frontu.

Dnes môžeme právom konštatovať, že v priebehu uplynulých pätnástich rokov sa odvíedla systematická vedeckovýskumná i vedecko-organizátorská práca, ktorá všestranne odhalila gnozeologické i sociálnotriedne zdroje existencializmu, pozitivismu, ale aj štrukturalizmu a ďalších filozofických koncepcií buržoáznej proveniencie, ktoré revizionisti pod zámenkou zmodernizovania filozofie vnášali do systému marxisticko-leninskej filozofie.

Pozitívne možno a treba oceniť kritiku metodologických princípov uvedených buržoázných filozofických smerov, a to preto, že toto úsilie aktívne zasahovalo do širšieho zázemia či okruhu vedných disciplín, z ktorých mnohé boli v tej či onej miere poplatné vplyvom najmä pozitivismu a štrukturalizmu. V sérii vedeckých štúdií, ktoré aj na stránkach

nášho časopisu boli publikované, v zborníkoch statí z vedeckých sympózií a konferencií a v iných materiáloch sa v procese kritického prekonávania metodologických vplyvov buržoázných filozofických smerov rozpracovali mnohé aktuálne otázky metodológie dialektického a historického materializmu a jej vzťahov k všeobecnovednej a špeciálnovednej metodológii. Otvorila sa tým *dôležitá oblasť filozofickej teoretickej aktivity*, ktorá si aj v súčasnom a budúcom období zasluhuje primeranú pozornosť, lebo sa dotýka funkcie marxisticko-leninskej filozofie v riešení teoreticko-metodologických problémov, vznikajúcich v rozvoji špeciálnych prírodných i spoločenských vied. A dotýka sa aj jej integračnej funkcie v rámci komplexných výskumov, založených na interdisciplinárnej súčinnosti.

V nadväznosti na *Jednotný program spoločenských vied po XV. zjazdu KSČ* rozširuje sa v našom filozofickom fronte tvorivý potenciál, ktorý sa koncentruje na výskum dialektiky rozvoja socialistickej spoločnosti a socialistickeho človeka, jeho osobnosti, jeho vedomia a spôsobu života, a to v kontextoch s celkovým spoločenským a svetovým pohybom. Aj keď na mnohé, teoreticky i prakticky významné problematiky náš filozofický front existujúcimi silami nestačí a dotýka sa ich len sporadicky a parciálne, možno povedať, že v posledných rokoch sa teoreticko-poznávacía a svetonázorová funkcia filozofie v živote našej spoločnosti prejavuje výraznejšie a obsažnejšie. Aj pre nastávajúce obdobie vychádzame z toho, že dialektika človeka a sveta, základné svetonázorové otázky v kontexte cieľov revolučného komunistického hnutia musia stáť v centre nášho filozofického záujmu a musia byť východiskom aj pre správne chápanie a naplňovanie väzieb filozofie a politiky, filozofie a praxe.

xxx

Jednou z najvýznamnejších historických skúseností revolučného hnutia, ktorú aj *Poučenie* zdôrazňuje, je, že v ideologickej oblasti nemôže byť nijaký kompromis s buržoáznou ideológiou. V epoche prechodu ľudstva od kapitalizmu k socializmu, ktorú sprevádza neúprosný triedny zápas, je ilúziou hľadať pravdu o podstate spoločenských procesov, zákonitostiach spoločenského pohybu atď. nezávisle od tejto objektívnej skutočnosti. Ani filozofické poznanie ako teoretická činnosť vôbec, ak má na spoločenské dianie reálne pôsobiť, nemôže sa rozvíjať mimo rámca ideologického zápasu. Na tejto skutočnosti nič nemení zložitý, sprostredkovaný vzťah filozofického poznania k spoločenskej realite.

Revizionistami umele vykonštruovaná a široko propagovaná nezmieriiteľnosť, protikladnosť vedy a ideológie, ich horovanie za „čistú“ vedu, odporúčané aj pre filozofické bádanie, sa veľmi rýchlo ukázalo ako pseudovedecký mýtus. Nie je preto náhodné, že mnohí z jeho verných prívržencov uplatňujú dnes svoju „čistú“ vedu v službách antikomunizmu.

Marx a Engels sformulovali a rozvíjali nový filozofický systém a najmä jeho „dušu“, materialistickú dialektiku, od začiatku ako teoreticko-metodologickú bázu vedeckého socializmu, ako „duchovnú zbraň proletariátu“. V tomto spojení je jeden z hlavných a trvalých zdrojov rozvoja marxisticko-leninskej filozofie i zdroj a záruka jej revolučne pretvárajúcej sily.

Aktívne sa podieľať na revolučnej premene sveta (spoločnosti, človeka) — to je určenie, ktorým sa marxisticko-leninská filozofia kvalitatívne odlišuje od iných, predchádzajúcich či súčasných filozofických koncepcií — znamená uvedomele zastávať pozíciu robotníckej triedy ako spoločenského subjektu tejto revolučnej premeny. Inými slovami, akceptovať a v tvorivej práci *uplatňovať princíp komunistickej straníckosti*.

V. I. Lenin zanechal vo svojom ideovo-teoretickom odkaze presvedčivé zdôvodnenie podstaty a funkcie tohto princípu, vychádzajúc zo základnej tézy, že „...materializmus v sebe zahrnuje myšlienku straníckosti a vyžaduje, aby človek pri každom hodnotení udalostí priamo a otvorene zastával názor určitej spoločenskej skupiny“.

Komunistická straníckosť vo svojej najrozvinutejšej forme spočíva v uvedomelom stotožnení sa s programom marxistickej strany, ktorá objektívne záujmy robotníckej triedy formuluje a presadzuje na úrovni vedeckého poznania týchto záujmov; zahrnuje uvedomelú podporu programu strany.

Zásadne treba mať na zreteli, že princíp komunistickej straníckosti v sebe *organicky zjednocuje* hľadisko triednych záujmov robotníckej triedy a požiadavku objektívnej pravdy. Ignorovanie tejto jednoty v teoretickej práci otvára dvere subjektivismu na jednej a objektivismu na druhej strane.

V základoch pochopenia protikladnosti či, naopak, jednoty a vzájomnej podmienenosti straníckosti a objektívnosti poznania spoločenskej reality je — v marxisticko-leninskom teoreticko-metodologickom systéme — principiálna téza, že v spoločenskom pohybe je objektívne sprostredkované subjektívnym, že spoločenské javy, procesy, vzťahy majú *vždy subjektovo-objektovú povahu*. Ľudia (triedy, národy, skupiny, jednotlivci) nielen odhaľujú a využívajú objektívne zákonitosti, tendencie, či podmienky, možnosti a podobne; sledujú a presadzujú aj svoje záujmy, kladú si bezprostredné či dlhodobé ciele; daným spoločenským pomerom sa nielen prispôsobujú, ale ich aj menia.

A preto je evidentné, že postavenie subjektu (kolektívneho i individuálneho) v štruktúre spoločenských vzťahov (menovite ekonomických a politických), z toho plynúce záujmy a ciele zákonite determinuje aj vzťah straníckosti a objektívnosti.

Heslá buržoáznych ideológov a ich súběžcov v tábore reformistov, revizionistov a pod. o „čistej“ vede, o „nezávislom kritickom myslení“, o „absolútne slobodnom subjekte“ atď. a pod. sú len zastretou formou buržoáznej straníckosti.

Triedne záujmy imperialistickej buržoázie sú v čoraz ostrejšom a zjavnejšom rozpore s objektívnymi potrebami historického pokroku ľudstva; avšak nijaká trieda, ktorú dejiny „odsúdili“ k odchodu zo scény, si to nechce priznať, svoje ciele a záujmy tvrdošijne vydáva za záujmy všeľudské a všeľudské.

Zápas, ktorý vedú komunistické strany, krajiny socialistického spoločenstva, ktorého zmysel, nevyhnutnosť i stratégiu sformulovali klasici marxizmu-leninizmu a ktorý prakticky začal Veľkou októbrovou socialistickou revolúciou, sa *vedome* opiera o znalosť (sústavné poznávanie) zákonitostí spoločenského vývoja. Preto sa k svojim cieľom *otvorene* hlási. Preto, ako sme uviedli, princíp komunistickej straníckosti v sebe zjednocuje hľadisko triedneho záujmu robotníckej triedy s hľadiskom či požiadavkou objektívnosti.

Je na mieste v tejto súvislosti si pripomenúť dôraz, ktorý V. I. Lenin kládol na zásadu zvrchovanosti vedeckého poznania. Mnohokrát pripomínal, že právo pravdy musí byť sväto strážené, nezávisle od toho, či je nám táto pravda príjemná, alebo či sa nám okamžite hodí. Pretože skutočne vedecké závery sú pre skutočných revolucionárov vždy v pozitívnom zmysle slova výhodné; pretože *suverénna, úplná, presná vedecká pravda vždy slúži revolučnej politike*, slúži veľkému dielu oslobodenia pracujúceho človeka. A tento cieľ je predsa hlavným cieľom revolučného komunistického hnutia. Aktívne prispievať k dosiahnutiu tohto cieľa, ozrejmovvať jeho mnohostranný dosah, spôsoby, ktoré k nemu vedú atď. v tom je aj široké a záväzné pole pôsobnosti našej filozofie, *klúčový bod* jej revolučne pretvárajúcej funkcie.

Straníckosť ako politický, ideologický postulát je *charakteristickou črtou komunistického svetonázoru*, splyva s postojom revolučným, resp. je jeho jadrom. V tomto ohľade je preto logicky ideovým východiskom a zdrojom angažovaného postoja človeka k úlohám socialistickej výstavby; a to platí aj pre filozofa a vedeckého pracovníka vôbec.

To je jedna stránka vecí. Druhá, pre vedeckého pracovníka osobitne závažná je v tom, že princíp straníckosti, vyžadujúci rešpektovanie triedneho prístupu k analýze a hodnoteniu spoločenských procesov, je súčasne aj *zásadným gnozeologickým a metodologickým postulátom*. Každého, kto pracuje v teoretickej oblasti a do radov revolučného komunistického hnutia sa uvedomele začlenil, zaväzuje: po prvé, uznávať a ďalej rozvíjať tie ideové, teoretické výpovede, ktoré sú v základoch komunistického hnutia a ktoré historická prax už nezvratne potvrdila; po druhé, odmieťať myšlienkovú sterilitu, pohodlnosť a povrchnosť, čeliť tendenciám k bezduchému zotrúvaní na formulách, ktoré už novej vývojovej etape socializmu nezodpovedajú; po tretie — čo je hlavné — uplatňovať konštruktívno-kritický vzťah k teórii a praxi výstavby socializmu, vyúsťujúci v poznávanie podstaty nových javov a procesov, ich zmyslu a významu v revolučnej praxi nás; tu je aj ťažisko nezastupiteľného posolania filozo-

fie a spoločenských vied pri formovaní *perspektív* socialistického rozvoja našej krajiny.

V správnom pochopení a uplatňovaní princípu komunistickej stranicnosti — v jeho svetonázorovom, ideologickom, gnozeologickom i metodologickom význame — spočíva teda jeden zo základných predpokladov *zmysluplnej tvorivej potencie* našej filozofie a spoločenských vied, ich teoretickej úrovne, ofenzívnosti i praktickej aplikability v riadení i prognózovaní procesov socialistickej prestavby spoločnosti.

V realizácii, uvedomelej a činorodej, tohto smerovania nachádzame jeden z rozhodujúcich podnetov, ktorými sa *Poučenie* na náš filozofický front v súčasnosti obracia. Aj tento dokument môže zostať prítomným v našej súčasnej činnosti len tak, ak ho budeme chápať predovšetkým ako výzvu k *novej myšlienkovej iniciatíve*, smerujúcej cieľavedome k obhacovaniu všetkých stránok života ľudí v rozvíjajúcom sa socializme.